

Hadas Weiss. **We have never been middle class: How social mobility misleads us.** Verso. 2019. 176 pages

גיא שני*

ספרה של הדס וייס *We Have Never Been Middle Class* אמיץ ושפתני. בעולם שבו ימין ושמאל מודאגים מהתכווצות המעמד הבינוני ומבקשים לחזקו, וייס טוענת כי ההבטחה המגולמת במעמד הבינוני – חיי ביטחון ונוחות באמצעות עבודה קשה וחיסכון – היא פנטזיה שנועדה לכישלון. בתקופה שבה נדיר למצוא נרטיבים גדולים, פוליטיים או תאורטיים, וייס מציגה ניתוח טוטלי ברוח אסכולת פרנקפורט. קריאת הספר הזכירה לי את תחושותיי בפעמים הראשונות שקראתי הוגים כמו באומן, כאילו הוסר מסך מעל עיניי ונחשף בפניי ממד מהותי במציאות החברתית. בה בעת, כטבעם של נרטיבים גדולים, עולה התחושה כי לא פעם הניתוח הכוללני מחמיץ רבדים חשובים במציאות שבה אני חי, אמפירית ופנומנולוגית. סקירתי תוקדש לשני היבטים אלו.

הספר פותח בהצגת הקושי להגדיר את המעמד הבינוני, אך בבסיסו עומדת בכל זאת הגדרה כזאת: קבוצת העובדים שעבודתה מספקת לה רווח עודף והיא יכולה להשקיעו מחדש ברכוש, בביטוחים, בפנסיות, בהון אנושי ותרבותי. את זאת היא עושה כדי להשיג הגנה מסוימת מכוחות השוק ומאי-היציבות של המערכת הקפיטליסטית ולחיות חיי נוחות יחסיים. להגדרה מבנית זו נוספת ההבנה האנתרופולוגית כי חשיבותם של הרכוש וההשקעה עבור המעמד הבינוני אינה טמונה בערכם הכלכלי הטהור אלא ביכולתם לספק מידה מסוימת של ביטחון ויציבות. כך, אולי בניגוד לכוונתה, וייס מציעה לנו את אחת ההגדרות המועילות והמדויקות ביותר למעמד הבינוני.

כוחה של ההגדרה נובע מהשילוב בין הממד המבני לזה הפנומנולוגי. הראשון נעדר ממרבית הספרות בת זמננו (בכלל, וייס מפגינה ענווה מוגזמת בשיוך ההגדרה להוגים מוקדמים) ומאפשר להבחין בין המעמד הבינוני למעמד הפועלים מחד גיסא, ובינו ובין המעמד הקפיטליסטי מאידך גיסא. השני קושר בין העמדה המבנית לאסטרטגיות הפעולה ולהלך הרוח המשותף לבני עמדות שונות בתוך מעמד זה. בתקופה שבה חוקרי מעמד בינוני עסוקים בהתפצלותו לקבוצות שונות, בתהליכי היבדלות ובסגנון חיים, הגדרתה של וייס מחזירה לקטגוריית המעמד הבינוני את הבסיס המבני שלה ומאפשרת לערוך השוואות בין הקבוצות השונות שמרכיבות אותה – "ריקי כהן מחדרה" המתגוררת בשכונה פרוורית ונאבקת לסגור את החודש, אקדמאים או עובדים בתעשיית התרבות שמתגוררים בתל אביב בדירה שקיבלו בירושה, והייטקיסטים בהרצליה שמרוויחים סכומים שהשניים הראשונים יכולים רק לדמיין. כולם גם יחד עסוקים עד מאוד בחינוך ילדיהם, מוטרדים מהפנסיה, ופסגת שאיפותיהם היא בית או דירה משלהם – שלושת הנתיבים העיקריים שבאמצעותם המעמד הבינוני משיג ביטחון והגנה מסוימים מול כוחות השוק. זו הגדרה

* ד"ר גיא שני, המחלקה לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן; בית הספר למדעי ההתנהגות, המכללה למנהל

שימושית לעילא למחקר אתנוגרפי ואולי אף סטטיסטי, והיא שימשה אותי במחקריי (ראו למשל Shani, 2021).

אך מטרתה של וייס אינה להציע הגדרה של המעמד הבינוני אלא להצביע על כך שהקטגוריה הזאת היא אשליה, פנטזיה שאין לה היתכנות, משתי סיבות. ראשית, קיימת סתירה בין השאיפה לביטחון באמצעות אגירתו של רווח עודף ובין הצורך של הקפיטליזם לצמוח דרך השקעה חוזרת של אותו רווח עודף, וסתירה זו מולידה שוב ושוב מנגנונים המערערים על ערך הרכוש שהמעמד הבינוני מצליח לצבור. דוגמה מרכזית אחת היא הפיננסאיליזציה של הנדל"ן, המערערת את יציבות שוק הדיור. שנית, הניסיון האינדיווידואלי להשיג ביטחון דרך השקעה חותר תחת עצמו ברמת הקולקטיב – ככל שאנשים רבים יותר יעבדו וילמדו, כך ירד ערך העבודה וההשכלה; ככל שמשפחות בקהילה יתחרו זו בזו כדי להשיג חינוך טוב יותר לילדיהם, כך ייפגע ההון החברתי של קהילתן. גם כאן השילוב בין ניתוח מבני לניתוח אתנוגרפי מוביל לתובנות חשובות. הוא מאפשר להבין את האובססיות של המעמד הבינוני להון אנושי ולדיור, או להבין את הקושי לתחזק קהילות מעמד בינוני ולהשיג יעדים פוליטיים קולקטיביים, כפי שקרה במחאת הדיור. זה ניתוח מרענן, שמול הוגים כמו תומא פיקטי ופייר בורדייה – המתמקדים באי-השוויון בחלוקת ההון והרכוש – הוא מדגיש את החשיבות שבהכנת המנגנונים המערערים את ערכם של אלה.

אולם וייס מתמקדת בקידום הטענה כי המעמד הבינוני הוא בבחינת "תודעה כוזבת" וכי רכישת ביטחון דרך השקעה נידונה להיכשל תמיד ועבור כולם, וכאן הניתוח הטוטלי חותר תחת עצמו. כמו ספרה של וייס, גם עבודתו של גאי סטנדינג (Standing, 2014) על הפרקריארט בוחנת את המבנה המעמדי בקפיטליזם המאוחר דרך היכולת להשיג ביטחון, בעיקר תעסוקתי. אולם סטנדינג מבחין בין קבוצות שונות לפי רמת הביטחון שהן מצליחות להבטיח לעצמן, ואילו וייס מנסה לשכנע את הקורא כי הביטחון הוא אשלייה חובקת עולם המשותפת לבני המעמד הבינוני באשר הם. זהו טיעון משכנע פחות, וכדי לבססו הספר מדגלג בין רמת הקולקטיב לרמת האינדיווידואל, או בין מדינות הנבדלות זו מזו מהותית בהסדריהן המוסדיים המעניקים יציבות והגנה מהשוק. וייס שבה ומשתמשת במקרה האמריקני כדי להדגים את הפגיעות של המעמד הבינוני, אולם פעמים רבות ארצות הברית היא היוצא מן הכלל. שוק המשכנתאות בה, למשל, חסר רבות מההגנות הקיימות למקבלי משכנתאות בישראל וחסר מגבלות כאלה על מענקיהן. הלוואות שתק למימון השכלה גבוהה גם הן תופעה שנפוצה יותר בארצות הברית מאשר באירופה או בישראל. אמנם וייס מכירה בהבדלים האלה, אך היא ממחרת להדגיש כיצד רשת הביטחון הסוציאלי נשחקת גם במדינות רווחה אירופיות. אף שזוהי אכן מגמה רווחת, משטרי הקפיטליזם במדינות שונות עדיין נבדלים מהותית זה מזה.

באופן דומה, הספר משטיח את ההבדלים בין רמות הביטחון שמשגיגות קבוצות שונות במעמד הבינוני, ומתייחס לביטחון יחסי כאל קליפה ריקה של ביטחון אמיתי. הביטחון שהשוק מציע אמנם שברירי, אך אי-אפשר לשטח את ההבדלים המהותיים בין בעלי רכוש לחסרי רכוש, בין משפחות שצברו לאורך הדורות נכסי נדל"ן במרכז הארץ ובין אלה שצברו נכסים בפרפריה, ועוד. גם במישור הפנומנולוגי, מוביליות או חוסר מוביליות סובייקטיבית אינה קצף על פני המים; היא סיבה מרכזית לכך שאי-השוויון הנוכחי נחוה כבלתי נסבל

למרות העלייה האבסולוטית ברמת החיים. בכלל, אף שהמשמעות שבני המעמד הבינוני מייחסים לרכושם עומדת בבסיס הניתוח, הספר מתעלם מעולמות המשמעות המורכבים של המעמד הבינוני. וייס מתייחסת לנרטיבים אמריקניים של הצלחה אישית ומתעלמת מתפיסות עולם רפובליקניות או משפחתיות המאפיינות מדינות אחרות. גם במישור הגלובלי, הנטייה לעבודה קשה של המעמד הבינוני מושפעת לא רק ממרדף אחר ביטחון אלא גם ממוטיבציות תרבותיות אחרות, למשל מיכולתו של הקפיטליזם המאוחר להעניק לעובדים אפיק לחופש וביטוי אישי (Boltanski & Chiapello, 2005).

אך על אף מגבלות אלו, ספרה של וייס הוא בגדר קריאת חובה עבור חוקרי מעמד בינוני. יתרה מזו, חוקרים אינם קהל היעד היחיד או המרכזי של הספר, המנוסח כמניפסט פוליטי לקוראת המשכילה. הניתוח הטוטלי המוצג בו סוחף ומטלטל, ומצאתי את עצמי קורא אותו כמעט בנשימה אחת. הוא מצליח לאתגר ולערער את אמונתו של הקורא ביכולתו להמשיך ולקיים את זהותו המעמדית דרך אסטרטגיה אינדיווידואלית של השקעה. זוהי המטרה שווייס סימנה לעצמה, ואין ספק שהיא מצליחה בכך.

מקורות

- Boltanski, Luc, and Eve Chiapello. (2005). The new spirit of capitalism. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 18(3–4), 161–188.
- Shani, Guy. (2021). How place shapes taste: The local formation of middle-class residential preferences in two Israeli cities. *Journal of Consumer Culture*, 21(4), 867–891.
- Standing, Guy. (2014). *The precariat: The new dangerous class*. Bloomsbury Academic.